

- 31.
5. Демчук О.О. Компетентнісний підхід до модернізації професійної освіти / О.О.Демчук // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2009. - № 1-2. – С. 192-193.
  6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.- 279с.
  7. Жукова О. Готовність майбутнього фахівця та викладача до інноваційної навчальної діяльності // Вісник Львівського університету- Серія педаг -2010- Вип. 26. - с. 29-33.
  8. Зеер Э.Ф. Профессионально-образовательное пространство личности / Рос. гос. проф.-пед. Ун-т; Нижнетагил. гос. проф.. колледж им. Н.А.Демидова - Екатеринбург, 2002. – 126 с.
  9. Ігнатів І.М. Психологічна структура елементарного інноваційного циклу // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Т.ХІ, част. 2. – К., 2009. – 568 с.
  10. Клокар Н.І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1997. – 227 с.
  11. Козлова О.Г. Методика інноваційного пошуку вчителя: Навч.-методичний посібник. – Суми: ВВП «Мрія – 1», ЛТД, 1998. – 96с.
  12. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти. Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1999. – 235 с.
  13. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. – Суми: ВВП «Мрія – 1», ЛТД, 1999 – 92 с.
  14. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Автореф. канд. дис.. – К., 1999. – 20 с.
  15. Лобода О.В. Творча активність як мотиваційне ядро в здійсненні творчої професійної діяльності психолога-практика / О.В.Лобода // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. - № 25 (49). – С. 156 – 162.
  16. Макогон Е.В. Формирование готовности педагога к поисковой деятельности в условиях последиplomного образования: дис. канд. пед. наук. – К., 1998.
  17. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М., 1997.
  18. Уруський В.І.Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: методичний посібник. – Тернопіль: ТОКІППО, 2005. – 96с.
  19. Фоменко Н. Педагогічна інноватика у реформуванні неперервної освіти // Рідна школа. – 1997. - № 5. – С. 70-72.
  20. Хименець В.В. Інноваційна освітня діяльність. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.
  21. Чудакова В.П. Технологія формування готовності педагогів до інноваційної діяльності як чинник забезпечення якості освітнього середовища у профільній школі // Шкільному психологу. Усе для роботи.- 2010. - № 11 (23). – С. 34-38.

**А.І.Сікалюк,  
НПУ імені М.П. Драгоманова**

**УДК 37.032 (045)**

## **СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНА СКЛАДОВА МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА**

### **Анотація**

У статті теоретично обґрунтовано сутність соціально-етичних цінностей як особистісних якостей майбутніх менеджерів. Проаналізовано праці сучасних науковців, присвячених проблемі соціально-етичного виховання. Сформовано власну позицію щодо трактування сутності поняття «соціально-етичні цінності».

**Ключові слова:** соціально-етичні цінності, професійна діяльність майбутнього менеджера, соціально-етичне виховання, особистісні якості майбутніх менеджерів.

### **Аннотация**

В статье теоретически обоснована сущность социально-этических ценностей как личностных качеств будущих менеджеров. Проанализированы труды современных ученых, посвященные проблеме социально-этического воспитания. Сформулирована собственная позиция относительно трактовки сущности понятия «социально-этические» ценности.

**Ключевые слова:** социально-этические ценности, профессиональная деятельность будущего менеджера, социально-этическое воспитание, личностные качества будущих менеджеров.

### **Annotation**

The essence of social and ethical values as personal qualities of future managers has been theoretically proved in the article. The works of modern scientists on the problem of social and ethical education have been analyzed. Own position on the interpretation of the essence of the notion «social and ethical values» has been formed.

**Key words:** social and ethical values, professional activity of a future manager, social and ethical education, personal qualities of future managers.

Формування соціальної особистості, здатної у будь-якій сфері діяльності дотримуватись певних норміпринципів міжособистісних стосунків, міжособистісної комунікативної взаємодії є актуальною проблемою сьогодення, особливо у період соціально-економічного розвитку суспільства і держави.

Сучасна система підготовки студентів економічних спеціальностей, зокрема менеджерів-економістів у вищих навчальних закладах, сьогодні в основному спрямована на посилення змісту у фаховому плані, що, певною мірою, виправдано. Проте практика засвідчує, що постала необхідність звернути увагу й на інший бік підготовки студентів економічного профілю - формування у них особистісних якостей. Такими незаперечними якісними утвореннями особистості студентів є соціально-етичні цінності.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що вивчення соціально-етичних цінностей студентів здійснювали ряд науковців: сутність і структуру етичних цінностей у вітчизняній виховній системі досліджували Т.Аболіна, О.Вишневський, М.Краєвський, О.Сухомлинська та ін. Основні напрями удосконалення процесу етичного виховання визначаються у концепціях культурологічного підходу (Г.Дегтярьова, Н.Крилова, Ю.Нагорного, О.Шевнюк та ін.), а також на основі системного і комплексного підходів до фахової підготовки, що відображено у працях Б.Ананьєва, В.Андрущенко, Л.Буєвої, І.Зязюна, М.Казакіної, А.Капської та

Водночас проблемі етичних орієнтацій молоді присвячена низка наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників: М.Бердяєв, П.Балу, В.Вернадський, Г.Ващенко та ін.

*Мета статті* – теоретично обґрунтувати сутність соціально-етичних цінностей як особистісних якостей майбутніх фахівців економічних спеціальностей, зокрема менеджерів.

Проблема зміни основних норм і цінностей на початку ХХІ століття є результатом прискорення і глобалізації всіх життєвих процесів у сучасному суспільстві у постсоціалістичний період, що призвело до переорієнтації молоді на інші (західні, релігійні, вузько-релігійні) цінності, а це, у свою чергу, веде до формування у випускників вищої школи ціннісних орієнтацій відповідного типу.

Широке залучення гуманістичної моделі соціально-виховного процесу сьогодні передбачає концентрацію уваги особистості як на національних цінностях, так і на орієнтації на соціально-етичні цінності.

Визнання пріоритету загальнолюдського змісту моральності над соціально-груповим (професійним, релігійним, національним) є одним із домінуючих принципів державної освітньої політики в галузі соціально-етичного виховання студентської молоді. Методологічною основою для такої позиції є: Державна національна програма («Україна ХХІ століття»), Концепція національного виховання, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, які орієнтують педагогічні та науково-педагогічні кадри вищої школи на створення умов як для професійного розвитку, так і соціального зростання особистості та виховання нового покоління - соціально орієнтованого на загальнолюдські етичні цінності.

Одним із основних шляхів ефективного розв'язання завдань підготовки спеціалістів (на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр») економічного профілю є переорієнтація на поєднання якісно нового змісту і форм у навчально-виховному процесі. Зокрема, це стосується розвитку соціально-етичних якостей особистості відповідно до професійних якостей майбутнього фахівця економічної сфери, зокрема менеджера економіки. Це пояснюється тим, що молоде покоління стоїть перед дилемою вибору ціннісних орієнтирів на тлі соціально-економічної нестабільності, падіння життєвого рівня населення, що безперечно, обумовлює суперечливість позицій студентської молоді як стосовно їхніх цінностей, так і їхньої поведінки.

За таких умов зростає роль відповідної соціально-етичної парадигми сучасного менеджера економіки та прищеплення норм і принципів у процесі професійної підготовки майбутніх працівників управлінського поля, здатних реалізовувати себе у сфері соціально-управлінської діяльності.

Немає сумніву в тому, що для успішної підготовки майбутніх менеджерів економічної сфери учасники даного процесу повинні мати глибокі знання й уявлення про соціально-етичні цінності, які притаманні

фахівцям певних конкретних професій. Слід зазначити, що одним із педагогічних чинників, який відображає і впливає на формування у студентів основних етичних цінностей, окрім освіти і національної культури, засобів масової інформації, можна, зокрема, назвати мистецтво живого слова, яке спроможне допомогти вирішувати не лише одвічні питання моралі, але й гострі соціально-етичні проблеми сучасної спільноти.

Виходячи із мети сучасної освіти - формування всебічно розвиненої людини як вищої цінності суспільства, - можна погодитись із твердженням про те, «що соціальний розвиток людини передбачає не лише підготовку високоосвіченої, професійно спрямованої, морально вихованої особистості, здатної реалізувати не лише виробничі завдання» [1, с.4], але й досить відкрито дотримуватись певних етичних норм взаємодії з іншими людьми, які можуть представляти іншу спільноту, інші світогляди, інші позиції.

Таким чином, для розвитку теорії і практики соціального виховання у нових умовах випускників вищої школи економічних спеціальностей на особливу увагу заслуговує розробка й обґрунтування науково-методичних засад щодо організації соціально-етичної взаємодії, у тому числі й у сфері професійної комунікації. Вона, у свою чергу, базується на певних соціально-ціннісних орієнтаціях особистості в конкретному виді діяльності.

Доречно зазначити, що необхідність формування соціально-етичних цінностей зумовлена конкретними вимогами як до фахової підготовки фахівця економічного профілю, так і загальнолюдськими проблемами, що проявляються в сучасному суспільстві. Зокрема, особливістю теоретичної розробленості проблеми формування у студентів соціально-етичних цінностей є те, що вона розкривається на перехресті багатьох наук: філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології. А це, безперечно, призводить до того, що простежуються розбіжності у розкритті змісту даного поняття і даної проблеми.

У зв'язку з цим, вивчення, в свою чергу, особливостей процесу формування соціально-етичних цінностей у студентів, майбутніх менеджерів (як представників економічного профілю) пояснюється не лише цілеспрямованістю їхнього професійного становлення, соціальних якостей - формування відповідальності, дисципліни, ініціативи, підпорядкування особистих інтересів загальним, уміння приймати рішення, розгортати позитивно спрямовану взаємодію тощо, а й проявом певних особистісних соціально-етичних цінностей, які в цілому ми розглядаємо саме через специфіку професії - управлінської діяльності: (справедливість, толерантність, рівноправність, повага, компромісність, рефлексивність) і які характеризують етичний аспект особистості.

Соціально-етичне виховання вводиться до системи формування соціально значущих якостей особистості і передбачає свідоме відтворення набутих знань, уявлень і позицій як щодо соціальної ролі, так і щодо етики працівника економічної сфери у поведінці з іншою людиною. Як

механізм, що, певною мірою, регулює поведінку, соціально-етичний феномен включає, зокрема, соціальний аспект поведінки (залежно від конкретних функцій і соціальних ролей) і етичні вимоги та норми до неї.

Водночас вивчення й аналіз праць сучасних науковців, присвячених проблемі соціально-етичного виховання, дозволили виявити, що останнім часом вона привертає увагу, у першу чергу філософів, соціологів, які роблять акценти на соціальній складовій даного поняття (В.Андрущенко, В.Малахов, В.Гур, Т.Щириця та ін.) і доводять, що «етика є стиль і спосіб облаштування спільного життя людей» [2], а соціальна етика - система теоретичних положень про ідеали, моральні принципи та норми поведінки різних класів, соціальних груп і верств суспільства.

Засвоєння соціально-етичних цінностей як продуктів суспільного розвитку, про що стверджують у своїх працях Б.Ананьев та Г.Костюк, пов'язане із процесами інтеріоризації (застосування знань з метою вирішення наочно дієвих завдань). Зокрема, інтеріоризація відображає як процес перетворення зовнішньої предметної діяльності на внутрішню так і процес формування внутрішніх розумових структур психіки завдяки засвоєнню соціальних відносин [8, с.210]. Ці два аспекти в діяльності людини є надзвичайно важливими в педагогічній науці, і їх значущість досить переконливо розкривається Н.Кузьміною [5] й А.Петровським [8].

Актуалізація соціальної етики пов'язана з різними чинниками: подолання світового конфлікту, поява нових параметрів співіснування і соціального порядку, нових технологій і форм спілкування, що свідчить про безумовний соціальний прогрес.

У свою чергу, Л.Петько з позицій педагога доводить, що соціальне – це внутрішньо особистісні переконання, які формуються у процесі розвитку та взаємодії і характеризують людину як суспільну істоту, забезпечуючи її самоцінність як індивідуальності [9], що обов'язково проявляється в етичній поведінці.

Визначення етичної поведінки як специфічного способу людської діяльності дає можливість феноменологічно вичленити поняття «етика», співвіднести його складові з особливим структурним зрізом – суспільством. Це дозволяє розглядати соціальну етику в такому контексті, як «цілісна єдність способів і продуктів людської діяльності, в яких реалізується її активність і, яка слугує її самовдосконаленню, задоволенню потреб, гармонізації потреб, відносин між людьми і природою» [10, с.138]. Визначення «соціальної етики» специфічним змістом суспільства відображає сутність соціально атрибутивного визначення соціально-етичних цінностей.

Оскільки сукупність етичних цінностей, способів їх створення і споживання відображає певну культуру, то формування особистості, яка оволоділа б загальнолюдськими цінностями, неможливо без знання про цінності, які лежать в основі тієї чи іншої соціальної групи суспільства. Безперечно, цінності, як життєві орієнтації, піддаються змінам: у різних культурах і в різні епохи вони відтворюються неоднаково. Проте, як

доводять Б.Гершунський і Р.Шерман, наявність пакету загальнолюдських цінностей визначає ставлення однієї людини, окремої особистості до «іншої», як до складової частини єдиного цілого людства [3, с.6.]

Досвід багатьох країн засвідчує, що світова модель навчання і виховання, яку засновано на базі уявлень про існування єдиних загальнолюдських цінностей, притаманних всім націям і культурам, вбачає свою мету в трансформації.

Виходячи із вищесказаного, можна висловити думку про те, що термін «соціально-етичні цінності» слід розуміти як складову загальнолюдських цінностей, як такий, що забезпечує розуміння єдності людства, яке з'являється в результаті співставлення складових при вивченні моральної спадщини в її історичному розвитку.

Зважаючи на те, що серед дослідників немає однастайності у визначеності цілісного поняття «соціально-етичні цінності», ми виходимо на його характеристику в такому плані: соціально-етичні цінності мають своє поле у прояві професійно-етичних цінностей, вони відображають систему і характер суспільних відносин. У практиці вони проявляються в діяльності і поведінці, залежать від професійних функцій і соціальних ролей.

Так, загальні функції менеджера, на думку В.Черевко, базуються на його знаннях: організаційних, управлінських і комунікативних. Загальні функції майбутнього менеджера окреслили також американські вчені М.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоурі [7, с.23]: планування, організаційні, мотивація, контрольні. На нашу думку, найбільш повно окреслив функції менеджера А.Карпов: прогнозування, організація, мотивування, прийняття рішень, контроль, корекція і комунікація.

Означені професійні функції менеджера допомагають йому зрозуміти суть розподілу і координації праці, необхідність проектування цілей і шляхів їх досягнення, стимулювання, мотивації на досягнення успіху при позитивно спрямованій взаємодії всіх учасників процесу. Аналіз, контроль і корекція вчинків та уміння реалізовувати стратегічний план дій впливають на прийняття рішень і поведінку виконавців. Такі напрями цінностей як теоретичні, економічні, політичні, соціальні, етичні, естетичні та релігійні потребують від управлінців вибору теми управління і цілей, які можуть поєднувати як загальноетичні норми, так і професійно - орієнтовані.

Підтримуючи викладені позиції та взявши до уваги наявність у вихованні студентів соціально-етичних складових, вважаємо за доцільне сформулювати власну позицію щодо трактування сутності поняття «соціально-етичні цінності».

У широкому розумінні поняття «соціально-етичні цінності» можна розглядати як один із факторів, що відображає взаємозв'язок людини і суспільства. Тому їх слід сприймати як інтегративну одиницю, яка трансформує етичний аспект взаємодії людини, соціальних інституцій і спільноти.

Отже, враховуючи теоретичні дослідження вчених, ми можемо дійти

висновку, що:

- соціально-етичні цінності - це реальні поняття, які становлять сукупність абсолютів, що забезпечують єдність людства, усвідомлених і оцінених суб'єктом згідно з ідеалом і особистісним досвідом в галузі моральної свідомості;

- засвоєння таких понять відбувається у процесі інтеріоризації цінностей, який завершується формуванням ціннісних орієнтацій особистості - спрямованості особистості на соціально-етичну діяльність у певній сфері;

- інтеріоризація загальнолюдських етичних цінностей є процесом перетворення об'єктної орієнтації особистості (уявлення про загальнолюдські цінності) в її суб'єктну орієнтацію: готовність діяти згідно зі сформованими уявленнями про соціально-етичні цінності;

- орієнтація особистості на соціально-етичні цінності може бути сформована у процесі професійної підготовки з використанням адекватного змісту, форм і методик.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці та впровадженні методик соціально-педагогічного впливу на формування соціально-етичних цінностей, які є професійною складовою майбутніх управлінців.

## Література

1. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. – М.: Директ – Медиа, 2008. - С. 4.
2. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії. – К.: Либідь, 2000. – 451 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Совершенство, 1998. - С.6.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Либідь, 1989. - 276 с.
5. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – М.: Дело, 1980. – 347 с.
6. Малахов В.А. Этика. Курс лекций. Навч. посібник. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1997. – С. 23.
8. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – С.210.
9. Петько Л.В. Психолого-педагогічні чинники формування соціально-комунікативної активності підлітків // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг: КДПУ, 2000. – Вип. 12. – С. 144 – 153.
10. Словарь феноменологических терминов. – М.: Основа, 2003. – С. 138.

**М.С. Сидорчук,  
НПУ імені М.П. Драгоманова**

**УДК 159.923.2 – 053.6:316.35**

**ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У  
ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**